

ДОВІДНИК ПРОФЕСІЙНОГО
ЖУРНАЛІСТА

Рекомендовано до друку вченою радою факультету філології та масових комунікацій Маріупольського державного університету (протокол № 3 від 18.12.2015 р.)

Упорядкування і загальна редакція:

доктор філологічних наук, професор, декан факультету філології та масових комунікацій МДУ **Безчотнікова Світлана Володимирівна**

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальних комунікацій МДУ **Почепцов Георгій Георгійович**

голова правління ГО «Громадське радіо», журналіст, телеведучий, викладач кафедри соціальних комунікацій МДУ **Куликов Андрій Вікторович**

Переклад на українську:

кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій МДУ **Орехов Валерій Володимирович**

Довідник професійного журналіста. – Маріуполь: МДУ, 2016. – 34 с.

Видання здійснено в межах проекту за фінансової підтримки Фонду розвитку ЗМІ Посольства США в Україні. Погляди авторів не обов'язково збігаються з офіційною позицією уряду США.

Supported by the Media Development Fund of the U.S. Embassy in Ukraine. The views of the authors do not necessarily reflect the official position of the U.S. Government.”

ЗМІСТ

Професійні стандарти журналістики.....	4
Основні принципи міжнародного Кодексу журналістської етики, розроблені на основі Декларацій ЮНЕСКО (1980).....	4
П'ять принципів журналістики від професійної міжнародної організації журналістів «EJN»	7
Стандарти редакційної політики й цінності Бі-Бі-Сі.....	8
Стандарти інформаційної журналістики	10
Норми міжнародного права.....	11
Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (витяги).....	11
Конвенція про захист прав людини і основних свобод (витяги).....	12
Рекомендація № R (97) 20 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам з питань «розпалювання ненависті» від 30 жовтня 1997 року.....	12
Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочини стосовно криміналізації діянь расистського та ксенофобського характеру, здійснюваних за допомогою комп'ютерних систем, від 28 січня 2003 року (витяги).....	15
Декларація принципів толерантності від 16 листопада 1995 р.....	20
Рекомендація CM REC (2014) 6 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно посібника з прав людини для інтернет-користувачів – пояснювальний меморандум (витяги).....	25
Як навчитися уникати «мови ворожнечі» при написанні текстів.....	27
Визначення «мови ворожнечі».....	27
Класифікації «мови ворожнечі».....	27
Як виявити використання «мови ворожнечі»?.....	29
Тести на розпізнання «мови ненависті» для журналістів.....	29
Тести на толерантність для журналістів.....	30
Глосарій рекомендованих лексичних одиниць для використання в професійній діяльності журналіста.....	31

ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ ЖУРНАЛІСТИКИ

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ КОДЕКСУ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ЕТИКИ, РОЗРОБЛЕНІ НА ОСНОВІ ДЕКЛАРАЦІЙ ЮНЕСКО (1980)

Міжнародні та регіональні організації професійних журналістів об'єднались у 1978 році після консультативних зустрічей, проведених під егідою ЮНЕСКО. Друга консультативна зустріч (Мехіко, 1980 р.) виразила підтримку Декларації ЮНЕСКО про основні принципи внеску засобів масової інформації в зміцнення миру, міжнародного взаєморозуміння, розвиток прав людини і протистояння апартеїду, расизму і закликам до війни. Крім того, на зустрічі була прийнята «Декларація Мехіко». Вона включала ряд принципів, закладених у чинних національних і регіональних Кодексах журналістської етики, а також відповідні положення, що містяться в різних міжнародних документах.

Принцип №1. Право громадян на достовірну інформацію

Народ в цілому і окремі громадяни мають право бачити об'єктивне відображення дійсності через отримання достовірної й точної інформації, а також висловлювати свої погляди через ЗМІ як засоби зв'язку і культурного обміну.

Принцип № 2. Об'єктивне висвітлення подій – обов'язок журналіста

Першочергове завдання журналіста – забезпечити право громадян на достовірну і об'єктивну інформацію через правдиве висвітлення подій, що відбуваються, коли факти висвітлюються в їх власному контексті, з вказівкою зв'язків різних явищ і без спотворень, будучи творчо оброблені журналістом. В цьому випадку громадськість має можливість спостерігати формування картини подій, що реально відбуваються, через доступ до достовірної інформації, в якій витоки та природа подій, процес розвитку й нинішній стан фактів відбиті максимально об'єктивно.

Принцип № 3. Соціальна відповідальність журналіста

Інформація в журналістиці розглядається не як зручність, а як соціальне благо. Це означає, що журналіст несе відповідальність за інформацію, що повідомляє, і відповідальний не лише перед особами, які контролюють засоби масової інформації, але й перед громадськістю в цілому, враховуючи цілий спектр різних соціальних інтересів, що зачіпають ЗМІ. Соціальна

відповідальність журналіста вимагає від нього діяти у будь-яких обставинах відповідно до особистих уявлень про етику.

Принцип № 4. Професійна чесність журналіста

Та соціальна роль, яку виконує журналістика, висуває до представників цієї професії високі стандарти чесності, включаючи право журналіста не виконувати роботу всупереч своєму переконанню і принципам, право зберігати конфіденційність джерела інформації, брати участь в ухваленні рішень для того ЗМІ, в якому він працює. Професійна чесність забороняє журналістові отримувати винагороди у будь-якій формі за представлення чийого-небудь приватного інтересу на противагу громадському благу. Професійна етика передбачає також повагу інтелектуальної власності, зокрема, неприйнятність плагіату.

Принцип № 5. Громадський доступ до інформації і участь в ЗМІ

Природа професії вимагає від журналіста забезпечувати доступ громадськості до інформації й участь громадян в роботі ЗМІ, включаючи право на спростування і право на відповідь.

Принцип № 6. Повага до приватного життя і гідності

Невід'ємна частина професійних стандартів журналістики – повага права громадян на приватне життя і людську гідність відповідно до положень міжнародного і національного права в галузі захисту прав і репутації громадян, заборони наклепу, зневаги і дифамації.

Принцип №7. Повага до громадських інтересів

Професійні стандарти журналістики включають повагу до інтересів суспільства, його демократичних інститутів і суспільної моралі.

Принцип № 8. Повага до загальних цінностей і різноманіття культур

Справжній журналіст відстоює загальні цінності гуманізму, передусім мир, демократію, права людини, соціальний прогрес, національне звільнення, в той же час віддаючи належну повагу відмінностям, цінностям і досягненням кожної культури окремо як праву кожного народу вільно обирати і розвивати свою політичну, соціальну, економічну та культурну систему. З цією метою журналіст активно бере участь в соціальних перетвореннях, вдосконаленні суспільства, він робить внесок у становлення клімату довіри в міжнародних відносинах, сприяючи загальному миру та справедливості, політиці розрядки, роззброєння, національного розвитку. Етика професії вимагає від журналіста

знання відповідних положень, що містяться в міжнародних конвенціях, деклараціях і резолюціях.

Принцип № 9. Боротьба проти воєн та інших бід, що загрожують людству

Етичні зобов'язання перед загальними цінностями гуманізму закликають журналіста утримуватися від будь-яких форм виправдання агресивних воєн і гонки озброєнь (особливо ядерного) або закликів до них, а також від виправдання будь-яких форм насильства, ворожнечі або дискримінації, зокрема, расизму і апартеїду, тиранії з боку окремих режимів, колоніалізму і неокolonіалізму, а також таких бід, що загрожують людству: убогості, голоду, хвороб. Таким чином, журналіст здатний допомогти усунути нерозуміння між народами, зробити громадян своєї країни сприйнятливішими до страждань інших, забезпечити повагу прав і гідності націй, народів і усіх окремих громадян незалежно від раси, статі, мови, національності, релігії або філософських переконань.

Принцип № 10. Розвиток нового світового інформаційного і комунікаційного порядку

Журналіст працює в сучасному світі в умовах просування до нових міжнародних відносин в цілому і нового інформаційного порядку зокрема. Будучи частиною Нового Міжнародного Економічного Порядку, він націлений на деколонізацію і демократизацію в галузі інформації та комунікації як на національному, так і на міжнародному рівні. Базою для нового устрою покликане слугувати мирне співіснування між народами і повна повага їх культурної самобутності. Обов'язок журналіста – сприяти демократизації міжнародних відносин в галузі інформації, зокрема, захищати і розвивати мирні та дружні стосунки між країнами і народами.

Міжнародні принципи професійної етики в журналістиці були підготовлені на консультативних зустрічах ряду міжнародних і регіональних організацій в період з 1978 по 1983 рік. Це Міжнародна організація журналістів (IOJ-МОЖ), Міжнародна федерація журналістів (IFJ-МФЖ), Міжнародний католицький союз преси (UCIP), Латиноамериканська федерація журналістів (FELAP), Латиноамериканська федерація працівників преси (FELATRAP), Федерація арабських журналістів (FAJ), Спілка африканських журналістів (UAJ), Конфедерація журналістів АСЕАН (CAJ). Міжнародна федерація журналістів не брала участь у завершальній зустрічі в Парижі у листопаді 1983 року, де був прийнятий наведений вище документ.

Режим доступу http://yojo.ru/?page_id=82
Дата доступу: 05.12.15.

Truth and Accuracy

Journalists cannot always guarantee ‘truth’, but getting the facts right is the cardinal principle of journalism. We should always strive for accuracy, give all the relevant facts we have and ensure that they have been checked. When we cannot corroborate information we should say so.

Independence

Journalists must be independent voices; we should not act, formally or informally, on behalf of special interests whether political, corporate or cultural. We should declare to our editors – or the audience – any of our political affiliations, financial arrangements or other personal information that might constitute a conflict of interest.

Fairness and Impartiality

Most stories have at least two sides. While there is no obligation to present every side in every piece, stories should be balanced and add context. Objectivity is not always possible, and may not always be desirable (in the face for example of brutality or inhumanity), but impartial reporting builds trust and confidence.

Humanity

Journalists should do no harm. What we publish or broadcast may be hurtful, but we should be aware of the impact of our words and images on the lives of others.

Accountability

A sure sign of professionalism and responsible journalism is the ability to hold ourselves accountable. When we commit errors we must correct them and our expressions of regret must be sincere not cynical. We listen to the concerns of our audience. We may not change what readers write or say but we will always provide remedies when we are unfair.

EJN members do not believe that we need to add new rules to regulate journalists and their work in addition to the responsibilities outlined above, but we do support the creation of a legal and social framework, that encourages journalists to respect and follow the established values of their craft.

In doing so, journalists and traditional media, will put themselves in a position to be provide leadership about what constitutes ethical freedom of expression. What is good for journalism is also good for others who use the Internet or online media for public communications.

Інформаційні матеріали Бі-Бі-Сі популярні не лише у Великобританії, але й у багатьох країнах світу завдяки високим стандартам якості інформаційної продукції. Генеральний директор Бі-Бі-Сі Марк Томпсон (2004-2012 роки) вважає, що в редакційній політиці кампанії виражено прагнення досягти балансу між нашими правами на свободу і нашою відповідальністю перед суспільством.

1. Правдивість і точність

Ми прагнемо бути точними і правдиво висвітлювати події. Точність має більше значення, ніж швидкість, і часто це не просто питання достовірності фактів. Щоби дістатися правди, ми зважуємо всі відповідні факти та інформацію. Результат нашої роботи має ґрунтуватися на надійних джерелах, твердих доказах, ретельній перевірці і подаватися зрозумілою і точною мовою. Ми маємо бути чесні і відверті щодо того, що нам невідомо, і уникати необґрунтованих спекуляцій.

2. Безсторонність і багатоманітність точок зору

Ми прагнемо бути справедливими й відвертими і відображати всі значні думки через дослідження діапазону і конфліктів різних точок зору. Ми маємо бути об'єктивні і безсторонні у своєму підході до предмета. Там, де це доречно, ми маємо надавати професійні судження, але ніколи не підтримувати окрему думку щодо суперечливих питань публічної політики, або щодо політичних чи економічних суперечностей.

3. Редакційна чесність і незалежність

Бі-Бі-Сі незалежна від інтересів як держави, так і прихильників різних партій. Наша аудиторія може бути впевненою в тому, що на наші рішення не впливають політичний чи комерційний тиск або будь-які особисті інтереси.

4. На службі суспільних інтересів

Ми прагнемо висвітлювати значні події. Ми маємо бути енергійні з метою дійти суті кожного матеріалу і добре поінформовані при його поясненні. Досвід і знання фахівців додають авторитету й аналізу до погляду на складний світ, у якому ми живемо. Ми маємо звертатися із запитаннями по суті до людей, що посідають державні посади, і забезпечувати всеосяжний форум для публічних дискусій.

5. Справедливість

Результати нашої роботи ґрунтуються на справедливості, відкритості та прямоті. До учасників програм потрібно ставитися справедливо і з повагою.

6. Недоторканість особистого життя

Ми маємо поважати недоторканність приватного життя і не порушувати її без достатніх на те підстав, хоч би в якій частині світу ми працювали. Поведінка в побуті, листування і бесіди не повинні ставати надбанням громадськості, якщо тільки вони не є предметом суспільної зацікавленості.

7. Завдання шкоди і образ

Ми намагаємося відображати світ таким, як він є, охоплюючи всі аспекти людського досвіду та реалій живого світу. Проте ми врівноважуємо своє право на передачу і публікацію нової і суперечливої інформації зі своєю відповідальністю стосовно захисту вразливих людей.

8. Діти

Ми завжди прагнутимемо до збереження благополуччя дітей і молоді, які є предметом і дійовими особами нашого інформаційного наповнення, незалежно від того, в якому місці земної кулі ми працюємо. Ми також маємо стежити, щоби матеріали, що можуть не підходити для дітей, були поставлені на належні місця в розкладі.

9. Підзвітність

Ми відповідальні перед своєю аудиторією і ставитимемося до неї справедливо й відверто. Постійна довіра цієї аудиторії до Бі-Бі-Сі є ключовим аспектом наших взаємовідносин. Ми маємо бути відверті щодо визнання своїх помилок і заохочувати прагнення до того, щоби навчатися з цих помилок.

Будь-яку пропозицію вийти за межі цих настанов слід обговорювати з контролером редакційної політики.

СТАНДАРТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

1. Оперативність подання інформації: означає, що будь-яка інформація має бути подана чимшвидше (у найближчому випуску новин, номері газети чи на інформаційному сайті) у якнайдосконалішому форматі.

2. Точність подачі інформації. Передбачає насамперед точне відтворення фактів, точне цитування суб'єктивних висловлювань, неспотворену картинку, закадровий текст, що відповідає картинці, коректне використання архіву і обов'язкове його титрування, наявність інтершуму, ретельну перевірку назв, імен, цифр і виключних понять, виправлення своїх помилок.

3. Повнота інформації. Стандарт повноти або вичерпності інформації передбачає, що в кожному журналістському матеріалі має бути відповідь на основні запитання, які розкривають суть новин (Що? Хто? Де? Коли? Як? – для журналістських розслідувань додатково – Чому? Які наслідки?). Викладені всі вагомні деталі і важливі контексти, подана повноцінна картинка з місця події, пояснені цифри і подана вся необхідна фонові інформація.

4. Збалансованість: чіткий виклад позицій усіх сторін будь-якого конфлікту, а за необхідності й аргументації цих позицій, усіх точок зору на неоднозначне питання, виклад експертних оцінок.

5. Відокремлення фактів від коментарів та оцінок журналіста.

6. Достовірність інформації. Подаючи будь-яку інформацію, журналісти повинні чітко посилатися на те джерело, з якого її отримали, а посилаючись на анонімне джерело, бути переконаними в його добросовісності та порядності.

7. Простота подачі інформації. Зрозуміла, чітка, як слід розкадрована картинка. Проста та зрозуміла розмовна мова. Пояснення всіх складних слів та понять. Спрощення та пояснення цифр шляхом порівняння. Уникання задовгих синонімічних рядів.

Ще порада авторів посібника: **Журналіст не повинен усе брати на віру, навпаки, він має до всього ставитись зі зваженим скептицизмом.**

Куляс І., Макаренко О. «Ефективне виробництво теленовин стандарти інформаційного мовлення. Професійна етика журналіста-інформаційника».

2. НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ ПРО ЦИВІЛЬНІ І ПОЛІТИЧНІ ПРАВА від 16 грудня 1966 р. (витяги)

Стаття 19

1. Кожна людина має право безперешкодно дотримуватися своїх поглядів.
2. Кожна людина має право на вільне вираження своєї думки; це право включає свободу шукати, отримувати і поширювати всякого роду інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово або за допомогою друку чи художніх форм вираження, або іншими способами на власний вибір.
3. Користування передбаченими в пункті 2 цієї статті правами накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність. Це може бути, отже, пов'язане з деякими обмеженнями, які, проте, повинні встановлюватися законом і бути необхідними:
  - а) для поваги прав і репутації інших осіб;
  - б) для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я або моральності населення.

Стаття 20

1. Всяка пропаганда війни має бути заборонена законом.
2. Всякий виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом.

**КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВНИХ
СВОБОД від 4 листопада 1950 р.
(витяги)**

Стаття 10

Свобода висловлювання думки

1. Кожен має право вільно висловлювати свою думку. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів і свободу отримувати і поширювати інформацію й ідеї без будь-якого втручання з боку публічної влади і незалежно від державних кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам здійснювати ліцензування радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

**РЕКОМЕНДАЦІЯ № R (97) 20 КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ РАДИ ЄВРОПИ
ДЕРЖАВАМ-ЧЛЕНАМ З ПИТАНЬ «РОЗПАЛЮВАННЯ НЕНАВИСТІ»
від 30 жовтня 1997 р.**

Рекомендує урядам держав-членів:

- (1) вжити відповідних заходів з боротьби проти розпалювання ненависті на підставі принципів, закладених цією рекомендацією;
- (2) забезпечити таке положення, за якого такі заходи являти б собою компонент комплексного підходу до цього явища, який був би також спрямований у бік його економічних, політичних, культурних та інших коренів і причин;
- 3) якщо таке ще не виконане – підписати, ратифікувати та ефективно реалізувати у межах національного законодавства Конвенцію ООН з ліквідації всіх форм расової дискримінації відповідно до Резолюції (68) 30 Комітету Міністрів відносно заходів, що підлягають прийняттю для протидії расовій, національній і релігійній ненависті;

(4) переглянути національне законодавство і практичні підходи з метою забезпечення їх відповідності принципам, викладеним в додатку до зазначеної Рекомендації.

ДОДАТОК ДО РЕКОМЕНДАЦІЇ № R (97) 20 КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ ДЕРЖАВАМ-ЧЛЕНАМ З ПИТАНЬ «РОЗПАЛЮВАННЯ НЕНАВИСТІ»

Цілі

Пропоновані нижче за текстом принципи застосовуються до випадків розпалювання ненависті, в першу чергу – розпалювання ненависті через засоби масової інформації.

В цілях застосування вказаних принципів термін «розпалювання ненависті» трактується як поняття, що покриває усі форми самовираження, які охоплюють поширення, провокування, стимулювання або виправдання расової ненависті, ксенофобії, антисемітизму або інших видів ненависті на основі нетерпимості, включаючи нетерпимість у вигляді агресивного націоналізму або етноцентризму, дискримінації та ворожості стосовно меншин, мігрантів і осіб з емігрантським корінням.

Принцип 1. Уряди держав-членів, органи влади і державні установи національного, регіонального і місцевого рівнів, а також офіційні особи несуть особливу відповідальність в плані вияву стриманості стосовно заяв, у першу чергу перед засобами масової інформації, які можуть бути обґрунтовано сприйняті як розпалювання ненависті або як висловлювання, здатні впливати в інтересах легітимації, поширення або стимулювання расової ненависті, ксенофобії, антисемітизму або іншої форми дискримінації або ненависті, що ґрунтуються на нетерпимості. Такі заяви мають бути заборонені й піддані публічному осуду в усіх випадках їх здійснення.

Принцип 2. Уряди держав-членів повинні створити або зберігати дієві правові системи, що включають положення цивільного, кримінального та адміністративного права щодо розпалювання ненависті, які дозволять адміністративним і судовим органам узгоджувати в усіх випадках повагу принципу свободи самовираження з повагою людської гідності та захистом репутації або прав інших осіб.

Принцип 3. Уряди держав-членів повинні забезпечити, щоб у межах правової системи, вказаної в Принципі 2, перешкоди в здійсненні свободи самовираження були жорстко обмежені і застосовувалися в законному і неупередженому порядку на підставі об'єктивних критеріїв. Більше того, відповідно до засадничих вимог верховенства права, будь-які обмеження або

перешкоди в здійсненні свободи самовираження повинні знаходитися під незалежним судовим контролем. Така вимога особливо важлива у випадках, коли принцип свободи самовираження повинен поєднуватися з принципами поваги людської гідності й захисту репутації або прав інших осіб.

Принцип 4. Національне право і судова практика повинні дозволяти судам мати на увазі, що окремі випадки розпалювання ненависті можуть бути настільки образливі для окремих осіб і груп населення, що вони вийдуть за межі правового захисту, який надається Статтею 10 Європейської Конвенції з прав людини стосовно інших форм самовираження.

Це складатиме саме той випадок, коли розпалювання ненависті спрямоване на підірвання прав і свобод, закладених в Конвенції, або на їх обмеження в перевищенні передбачених Конвенцією меж.

Принцип 5. Національне право і судова практика повинні надавати компетентним органам прокуратури, в межах їх компетенції, можливість приділяти справам з розпалювання ненависті особливу увагу. У цьому плані вказані органи повинні надавати пріоритет ретельному розгляду всіх чинників, пов'язаних з правом підозрюваного на самовираження, маючи на увазі, що накладання кримінального покарання, зазвичай, є серйозним порушенням названої свободи.

При накладенні кримінального покарання відносно осіб, засуджених за злочини, пов'язані з розпалюванням ненависті, компетентні суди повинні забезпечити суворе дотримання принципу його пропорційності.

Принцип 6. Національне право і судова практика стосовно розпалювання ненависті повинні враховувати роль засобів масової інформації в передачі відомостей та ідей, які розкривають, аналізують і пояснюють конкретні випадки розпалювання ненависті та їх основоположні причини в цілому, а також право громадськості на отримання таких відомостей та ідей.

У зв'язку з цим національне право і судова практика повинні проводити чітку межу між відповідальністю автора інформації, що розпалює ненависть, з одного боку, і будь-якою відповідальністю засобів масової інформації і працівників засобів масової інформації, що беруть участь в її поширенні у межах своїх завдань із передачі інформації й ідей, що цікавлять суспільство, з іншого.

Принцип 7. В інтересах реалізації Принципу 6 національне законодавство і судова практика повинні враховувати, що:

- журналістське висвітлення питань расизму, ксенофобії, антисемітизму й інших форм нетерпимості повністю захищене Статтею 10, частина 1, Європейської конвенції з прав людини і може бути обмежене тільки відповідно до умов, вказаних у частині 2 цієї статті;

- стандарти, вживані національними органами влади держав відносно оцінки необхідності обмеження свободи самовираження, повинні відповідати принципам, викладеним у Статті 10, а також прецедентному праву органів Конвенції, з урахуванням, окрім усього іншого, характеру, змісту і мети журналістської діяльності;

- повага журналістських свобод також передбачає, що суди й органи державної влади не повинні нав'язувати засобам масової інформації свої переконання відносно прийнятних для журналістів методів виконання професійної діяльності.

**ДОДАТКОВИЙ ПРОТОКОЛ ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО
КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ СТОСОВНО КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДІЯНЬ
РАСИСТСЬКОГО І КСЕНОФОБСЬКОГО ХАРАКТЕРУ,
ЗДІЙСНЮВАНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ КОМП'ЮТЕРНИХ СИСТЕМ
від 28 січня 2003 р.
(витяги)**

Держави – учасники Ради Європи й інші держави – сторони Конвенції про кіберзлочини, відкритої до підписання в Будапешті 23 листопада 2001 року, які підписали зазначений Протокол,

Вважаючи, що метою Ради Європи є досягнення більшої єдності між її учасниками;

Нагадуючи, що всі люди народжені вільними і рівними в правах і гідності;

Підкреслюючи необхідність забезпечення повної та ефективної реалізації всіх прав людини без дискримінації або відмінностей, як це закріплено в європейських та інших документах;

Будучи переконані, що дії, пов'язані з проявом расизму й ксенофобії, порушують права людини і загрожують нормам права та демократичній стабільності;

Вважаючи, що національне й міжнародне право повинне забезпечити адекватні правові заходи у відповідь у боротьбі проти пропаганди расизму і ксенофобії, що проводиться за допомогою комп'ютерних систем;

Знаючи про те, що пропаганда таких дій часто є причиною впровадження кримінальної відповідальності в національному законодавстві;

Зважаючи на Конвенцію про кіберзлочини, яка передбачає сучасні та гнучкі засоби міжнародної співпраці, і будучи переконаними в необхідності гармонізації чинних положень законодавства, що стосуються боротьби з пропагандою расизму і ксенофобії;

Знаючи, що комп'ютерні системи є безпрецедентними засобами полегшення свободи висловлювання думки й комунікації в глобальному масштабі;

Визнаючи, що свобода вираження поглядів є однією з необхідних основ демократичного суспільства і однією з основних умов для його прогресу і для розвитку кожної людини;

Стурбовані, проте, ризиком неналежного використання і зловживання наявними комп'ютерними системами для пропаганди расизму і ксенофобії;

Піклуючись про необхідність забезпечити належну рівновагу між свободою вираження поглядів й ефективною боротьбою проти дій, пов'язаних із проявом расизму і ксенофобії;

Вітаючи недавні події, які сприяють подальшому міжнародному взаєморозумінню, і співпрацю у боротьбі зі злочинами у галузі комп'ютерної інформації, расизмом і ксенофобією;

Зважаючи на План дій, прийнятий Главами держав і урядів Ради Європи під час їх другої зустрічі на вищому рівні (Страсбург, 10–11 жовтня 1997 року) із пошуку загальних заходів реагування на розвиток нових технологій, що базуються на стандартах і цінностях Ради Європи;

Домовилися про нижчезазначене:

Глава I - Загальні положення

Стаття 1. Мета

Метою зазначеного Протоколу є доповнення Сторонами Протоколу положень Конвенції про кіберзлочини, відкритої для підписання у Будапешті 23 листопада 2001 року (далі іменованою «Конвенція»), відносно введення кримінальної відповідальності за правопорушення, пов'язані з проявом расизму і ксенофобії, здійснені за допомогою комп'ютерних систем.

Стаття 2. Визначення

1. Для цілей зазначеного Протоколу : «расистські і ксенофобські матеріали» означають будь-які письмові матеріали, будь-яке зображення або будь-яке інше

представлення ідей або теорій, які пропагують, сприяють чи підбурюють до ненависті, дискримінації або насильства проти будь-якої особи або групи осіб, якщо як привід до цього використовуються чинники, що ґрунтуються на расі, кольорі шкіри, національному або етнічному походженні, а також релігії.

2. Терміни і вирази, використані в зазначеному Протоколі, тлумачаться так само, як вони тлумачаться в Конвенції.

Глава II - Заходи, що вживаються на національному рівні

Стаття 3. Поширення расистських і ксенофобських матеріалів за допомогою комп'ютерних систем

1. Кожна Сторона приймає такі правові та інші заходи, які можуть знадобитися для того, щоб кваліфікувати як кримінальні злочини відповідно до її внутрішнього права, коли це зроблено умисно і протиправно, наступну поведінку: поширення расистського і ксенофобського матеріалу або забезпечення вільного доступу до нього через комп'ютерні системи.

2. Сторона може зберегти за собою право не вводити кримінальну відповідальність за дії, вказані в пункті 1 цієї статті, якщо матеріал, як визначено в пункті 1 статті 2, пропагує, сприяє або підбурює до дискримінації, не пов'язаної з ненавистю або насильством, за умови доступності інших ефективних засобів захисту.

3. Незважаючи на пункт 2 цієї статті, Сторона може зберегти за собою право не застосовувати пункт 1 до випадків дискримінації, до яких, зважаючи на принципи, встановлені в її національній судовій системі відносно свободи вираження думки, вона не може забезпечити ефективні засоби захисту, згадані в пункті 2 цієї статті.

Стаття 4. Загроза за мотивами расизму і ксенофобії

Кожна Сторона приймає такі законодавчі й інші заходи, які можуть знадобитися для того, щоб кваліфікувати як кримінальні злочини відповідно до її внутрішнього права, коли це зроблено умисно і протиправно, наступне діяння: загроза через комп'ютерну систему скоєння серйозного кримінального злочину, як визначено її національним правом, відносно (i) осіб через їх приналежність до групи, відмінної за расою, кольором шкіри, національним або етнічним походженням, а також релігією, або (i) групи осіб з урахуванням цих чинників.

Стаття 5 - Зневага за мотивами расизму і ксенофобії

1. Кожна Сторона приймає такі правові й інші заходи, які можуть знадобитися для того, щоб кваліфікувати як кримінальні злочини відповідно до її національного права, коли це зроблено умисно і протиправно, наступне діяння:

публічна зневага через комп'ютерну систему (i) осіб через їх приналежність до групи, відмінної за расою, кольором шкіри, національним або етнічним походженням, а також релігією, або (ii) групи осіб з урахуванням цих чинників.

Сторона може:

a. або вимагати, щоб визначення злочину, яке наводиться в пункті 1 цієї статті, застосовувалося, якщо особа чи група осіб, про яких йдеться в пункті 1, були піддані ненависті, презирству чи глузуванню;

b. або зберегти за собою право не застосовувати, повністю або частково, пункт 1 цієї статті.

Стаття 6 - Заперечення, надзвичайна мінімізація, схвалення чи виправдання геноциду або злочинів проти людства

1. Кожна Сторона вживає такі правові заходи, які можуть знадобитися для того, щоб кваліфікувати як кримінальні злочини відповідно до її національного права, коли це зроблено умисно і протиправно, наступне діяння:

поширення або забезпечення вільного доступу через комп'ютерну систему матеріалу, який повністю заперечує або надзвичайно применшує негативні наслідки, схвалює або виправдовує дії, що є геноцидом або злочинами проти людства, як визначено міжнародним правом і як це визнано остаточними і обов'язковими рішеннями Міжнародного військового трибуналу, утвореного відповідно до Лондонської Угоди від 8 серпня 1945 року, або будь-якого іншого міжнародного суду, утвореного згідно з відповідними міжнародними документами і юрисдикція якого визнана Стороною.

2. Сторона може:

a. або вимагати того, щоб заперечення або надзвичайне применшення негативних наслідків, згадані в пункті 1 цієї статті, здійснені з наміром підбурення до ненависті, дискримінації або насильства проти будь-якої особи або групи осіб, якщо як привід до цього використовуються чинники, що ґрунтуються на расі, кольорі шкіри, національному або етнічному походженні, а також релігії;

в. або зберегти за собою право не застосовувати повністю або частково пункт 1 цієї статті.

Стаття 7 – Пособництво і підбурювання

Кожна Сторона приймає такі правові й інші заходи, які можуть знадобитися для того, щоб кваліфікувати як кримінальні злочини відповідно до її національного права, у разі умисного вчинення без права на це, пособництва або підбурювання до вчинення будь-якого з правопорушень, визначених відповідно до цього Протоколу, з наміром вчинити такий злочин.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ТОЛЕРАНТНОСТІ

від 16 листопада 1995 р.

Преамбула

Держави-члени Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, що зібралися в Парижі на двадцять восьму сесію Генеральної конференції 25 жовтня – 16 листопада 1995 року,

пам'ятаючи про те, що Статут Організації Об'єднаних Націй проголошує : «Ми, народи Об'єднаних Націй, сповнені рішучості позбавити прийдешні покоління від бід війни ... знову утвердити віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особистості ... і з цією метою виявляти толерантність і жити разом, у мирі один з одним, як добрі сусіди»,

нагадуючи, що в Преамбулі Статуту ЮНЕСКО, прийнятого 16 листопада 1945 року, підкреслюється, що «світ повинен базуватися на інтелектуальній і моральній солідарності людства»,

нагадуючи також, що в Загальній декларації прав людини проголошується, що «кожна людина має право на свободу думки, совісті та релігії» (стаття 18), «на свободу переконань і на вільне їх вираження» (стаття 19) і що освіта «повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості та дружбі між усіма народами, расовими і релігійними групами» (стаття 26), беручи до уваги відповідні міжнародні акти, у тому числі:

- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права;
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права;
- Міжнародну конвенцію про ліквідацію усіх форм расової дискримінації;
- Конвенцію про попередження злочину геноциду і покарання за нього;
- Конвенцію про права дитини;
- Конвенцію 1951 року про статус біженців і Протокол 1967 року, що стосується статусу біженців, а також регіональні правові акти в цій галузі;
- Конвенцію про ліквідацію усіх форм дискримінації стосовно жінок;
- Конвенцію проти тортур та інших жорстоких, нелюдських і принижуючих гідність видів поводження і покарання;

- Декларацію про ліквідацію усіх форм нетерпимості й дискримінації на основі релігії або переконань;

- Декларацію про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин;

- Декларацію про заходи з ліквідації міжнародного тероризму;

- Віденську декларацію і Програму дій Всесвітньої конференції з прав людини;

- Декларацію і Програму дій, прийняті на Всесвітній зустрічі на вищому рівні в інтересах соціального розвитку, що відбулася в Копенгагені;

- Декларацію ЮНЕСКО про расу і расові забобони;

- Конвенцію і Рекомендацію ЮНЕСКО про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти;

пам'ятаючи про цілі третього Десятиліття дій по боротьбі проти расизму і расової дискримінації, Десятиліття освіти в галузі прав людини Організації Об'єднаних Націй і Міжнародного десятиліття корінних народів світу,

відчуваючи тривогу у зв'язку з актами нетерпимості, насильства, тероризму, ксенофобії, агресивного націоналізму, расизму, антисемітизму, відчуження, маргіналізації і дискримінації, що почастишали останнім часом і які мають місце стосовно національних, етнічних, релігійних і мовних меншин, біженців, робітників-мігрантів, іммігрантів і соціально найменш захищених груп в суспільствах, а також актами насильства і залякування стосовно окремих осіб, що реалізують своє право на свободу думки і вираження переконань, що являють загрозу справі зміцнення миру і демократії на національному і міжнародному рівнях і які є перешкодами на шляху розвитку,

звертаючи особливу увагу на обов'язок держав-членів розвивати і заохочувати до поваги прав людини і основних свобод стосовно всіх, без диференціації за ознакою раси, статі, мови, національної приналежності, релігії або стану здоров'я, і боротися з проявами нетерпимості, приймають і урочисто проголошують **цю Декларацію принципів толерантності**, сповнені рішучості зробити все необхідне для утвердження ідеалів толерантності в наших суспільствах, оскільки толерантність є не лише найважливішим принципом, але і необхідною умовою миру і соціально-економічного розвитку всіх народів, ми заявляємо наступне:

Стаття 1 - Поняття толерантності

1.1. Толерантність означає повагу, прийняття і розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів виявів людської індивідуальності. Їй сприяють знання, відкритість, спілкування і свобода думки, совісті й переконань. Толерантність – це гармонія в різноманітті. Це не лише моральний обов'язок, але й політична, і правова потреба. Толерантність – це доброчесність, яка робить можливим досягнення миру і сприяє заміні культури війни культурою миру.

1.2. Толерантність – це не поступка, поблажливість або потурання. Толерантність – це передусім активне ставлення, що формується на основі визнання універсальних прав і основних свобод людини. Ні за яких обставин толерантність не може служити виправданням посягань на вищезазначені основні цінності. Толерантність повинні виявляти окремі люди, групи і держави.

1.3. Толерантність – це обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму (у тому числі культурного плюралізму), демократії та правопорядку. Толерантність – це поняття, що означає відмову від догматизму, від абсолютизації істини і яке затверджує норми, встановлені в міжнародних правових актах у галузі прав людини.

1.4. Прояв толерантності, що співзвучний повазі прав людини, не означає терпимого ставлення до соціальної несправедливості, відмови від своїх або поступки чужим переконанням. Це означає, що кожен вільний дотримуватися своїх переконань і визнає таке ж право за іншими. Це означає визнання того, що люди за своєю природою різняться за виглядом, соціальним станом, мовленням, поведінкою і цінностями та мають право жити у мирі й зберігати свою індивідуальність. Це також означає, що погляди однієї людини не можуть бути нав'язані іншим.

Стаття 2 - Державний рівень

2.1. На державному рівні толерантність вимагає справедливого і неупередженого законодавства, дотримання правопорядку, судово-процесуальних і адміністративних норм. Толерантність також вимагає надання кожній людині можливостей для економічного і соціального розвитку без якої-небудь дискримінації. Відчуження і маргіналізація можуть стати причиною стану пригніченості, ворожості і фанатизму.

2.2. Для того, щоб зробити суспільство толерантнішим, державам слід ратифікувати існуючі міжнародні конвенції про права людини і, якщо це необхідно, розробити нове законодавство з метою забезпечення в суспільстві рівноправного підходу і рівності можливостей для всіх груп і окремих людей.

2.3. В інтересах міжнародної згоди досить важливо, щоб окремі люди, громади і нації визнавали і поважали культурний плюралізм людського співтовариства. Мир неможливий без толерантності, а розвиток і демократія неможливі без миру.

2.4. Нетерпимість може набувати форми маргіналізації соціально найменш захищених груп, їх виключення з громадського і політичного життя, а також насильства та дискримінації стосовно них. Як свідчить Декларація про расу і расові забобони, «усі люди і групи людей мають право відрізнятись один від одного» (стаття 1.2).

Стаття 3 – Соціальні аспекти

3.1. Толерантність, як ніколи раніше, важлива у сучасному світі. Ми живемо в століття глобалізації економіки і все більшої мобільності, швидкого розвитку комунікації, інтеграції і взаємозалежності, у століття великомасштабних міграцій і переміщення населення, урбанізації і перетворення соціальних структур. Кожен регіон багатолікий, і тому ескалація нетерпимості й конфліктів потенційно загрожує всім частинам світу. Від такої загрози не можна відгородитися національними кордонами, бо вона носить глобальний характер.

3.2. Толерантність потрібна в стосунках як між окремими людьми, так і на рівні сім'ї та общини. У школах і університетах, у межах неформальної освіти, вдома і на роботі необхідно зміцнювати дух толерантності й формувати стосунки відкритості, уваги один до одного і солідарності. Засоби комунікації здатні відігравати конструктивну роль щодо сприяння вільному та відкритому діалогу і обговоренню, поширення цінностей толерантності й роз'яснення небезпеки прояву байдужості стосовно груп та ідеологій, котрі, проповідуючи нетерпимість, набувають все більшого поширення.

3.3. У Декларації ЮНЕСКО про расу і расові забобони проголошується, що особливі заходи повинні вживатися з метою забезпечення рівності стосовно гідності й прав окремих осіб і груп людей скрізь, де це необхідно. У зв'язку з цим особливу увагу слід приділяти соціально найменш захищеним групам, що знаходяться в несприятливих соціальних або економічних умовах, з тим щоб надати їм правовий і соціальний захист, зокрема стосовно житла, зайнятості й охорони здоров'я, забезпечити повагу самобутності їх культури і цінностей та сприяти, особливо за допомогою освіти, їх соціальному й професійному зростанню та інтеграції.

3.4. В інтересах рішення цього глобального завдання потрібне проведення відповідних наукових досліджень і налагодження контактів з метою

координації діяльності міжнародного співтовариства, включаючи аналіз в контексті соціальних наук глибинних причин цього явища, прийняття ефективних контрзаходів, а також здійснення наукових досліджень і моніторингу, що сприяють виробленню політичних рішень і нормативної діяльності держав-членів.

Стаття 4 – Виховання

4.1. Виховання є найбільш ефективним засобом попередження нетерпимості. Виховання в дусі толерантності розпочинається з навчання людей тому, в чому полягають їх загальні права і свободи, щоб забезпечити здійснення цих прав, та із заохочення прагнення до захисту прав інших.

4.2. Виховання в дусі толерантності слід розглядати як невідкладний імператив; у зв'язку з цим необхідно заохочувати методи систематичного і раціонального навчання толерантності, що розкривають культурні, соціальні, економічні, політичні та релігійні джерела нетерпимості, які є в основі насильства і відчуження. Політика і програми в галузі освіти повинні сприяти поліпшенню взаєморозуміння, зміцненню солідарності та терпимості в стосунках як між окремими людьми, так і між етнічними, соціальними, культурними, релігійними і мовними групами, а також націями.

4.3. Виховання у дусі толерантності має бути спрямоване на протидію впливу, що викликає почуття страху і відчуження щодо інших. Воно повинно сприяти формуванню у молоді навичок незалежного мислення, критичного осмислення і вироблення суджень, що базуються на моральних цінностях.

4.4. Ми заявляємо про свою готовність підтримувати і втілювати в життя програми наукових досліджень у галузі соціальних наук і виховання у дусі толерантності, прав людини і ненасильства. Це означає необхідність приділяти особливу увагу питанням підвищення рівня педагогічної підготовки, навчальних планів, змісту підручників і занять, вдосконалення інших навчальних матеріалів, включаючи нові освітні технології, з метою виховання чуйних і відповідальних громадян, відкритих сприйняттю інших культур, здатних цінувати свободу, поважати людську гідність й індивідуальність, попереджати конфлікти або врегульовувати їх у ненасильницький спосіб.

Стаття 5 – Готовність до дії

Ми зобов'язуємося заохочувати толерантність і ненасильство, використовуючи для цього програми і установи в галузях освіти, науки, культури і комунікації.

Стаття 6 – Міжнародний день, присвячений толерантності

З метою мобілізації громадськості, привернення уваги до небезпек, що криються в нетерпимості, та зміцнення прихильності й активізації дій на підтримку заохочення толерантності й виховання в її дусі ми урочисто проголошуємо 16 листопада Міжнародним днем толерантності, що відзначатиметься щорічно.

РЕКОМЕНДАЦІЯ СМ/РЕС(2014) 6 КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ ДЕРЖАВАМ-ЧЛЕНАМ СТОСОВНО ПОСІБНИКА З ПРАВ ЛЮДИНИ ДЛЯ ІНТЕРНЕТ-КОРИСТУВАЧІВ – ПОЯСНЮВАЛЬНИЙ МЕМОРАНДУМ (витяги)

1997-е засідання, 16 квітня 2014 року

5 ЗМІ

5.1. Керівний комітет з питань ЗМІ та інформаційного суспільства (CDMSI).

2. Європейський суд із прав людини (далі – Суд) розглядає все більше справ, пов'язаних з Інтернетом. Суд заявляє, що «дійсно Інтернет став одним з основних засобів реалізації громадянами свого права на свободу вираження поглядів та інформації, забезпечуючи їх таким чином необхідними механізмами для участі в діяльності та обговореннях політичних питань і питань, що становлять загальний інтерес».

3. У Стратегії Ради Європи стосовно управління Інтернетом на 2012–2015 рр. значна увага приділяється правам інтернет-користувачів. У главі «Максимальне забезпечення прав і свобод інтернет-користувачів», спрямованій на покращення доступу до Інтернету та його найоптимальніше використання, як напрям діяльності зазначено: «підготувати зведення існуючих прав людини для інтернет-користувачів з метою допомоги їм у здійсненні комунікації та забезпечення ефективного доступу до основних суб'єктів в Інтернеті та до державних установ у тих випадках, коли вони вважають, що їх правам і свободам було завдано шкоди – для того, щоб повідомити про такий випадок, подати скаргу або отримати право на відповідь, компенсацію або будь-яку іншу форму оскарження».

Посібник з прав людини для інтернет-користувачів містить глави:

- Доступ і недискримінація;

- Свобода вираження поглядів та інформації;
- Збори, об'єднання й участь;
- Приватне життя і захист даних;
- Освіта і грамотність;
- Діти і молодь;
- Ефективні засоби правового захисту.

ЯК НАВЧИТИСЯ УНИКАТИ «МОВИ ВОРОЖНЕЧІ» ПРИ НАПИСАННІ ТЕКСТІВ

ВИЗНАЧЕННЯ «МОВИ ВОРОЖНЕЧІ»

В даному випадку використовується визначення мови ворожнечі згідно Рекомендації No.R (97) 20 Комітету міністрів Ради Європи (30.10.1997): «мова ворожнечі» – форми самовираження, які охоплюють поширення, провокування, стимулювання або виправдання расової ненависті, ксенофобії, антисемітизму або інших видів ненависті на основі нетерпимості, включаючи нетерпимість у вигляді агресивного націоналізму або етноцентризму, дискримінації або ворожості стосовно меншин, мігрантів і осіб з емігрантським корінням.

КЛАСИФІКАЦІЇ «МОВИ ВОРОЖНЕЧІ»

Класифікація А. М. Верховського

Жорстка «мова ворожнечі»

1. Прямі й безпосередні заклики до насильства.
2. Заклики до насильства з використанням загальних гасел.
3. Прямі й безпосередні заклики до дискримінації.
4. Заклики до дискримінації у вигляді загальних гасел.
5. Завуальовані заклики до насильства й дискримінації (приміром, пропаганда позитивного сучасного або історичного досвіду насильства або дискримінації).

Середня «мова ворожнечі»

1. Виправдання історичних випадків дискримінації й насильства.
2. Публікації та висловлювання, що піддають сумніву загальноновизнані історичні факти насильства і дискримінації.
3. Твердження про історичні злочини тієї або іншої етнічної (чи іншої) групи.
4. Вказівка на зв'язок якоїсь соціальної групи з російськими і/або іноземними політичними й державними структурами з метою її дискредитації.
5. Твердження про кримінальність тієї або іншої етнічної групи.
6. Міркування про непропорційну перевагу якоїсь етнічної групи в матеріальному достатку, представництві у владних структурах і т. д.
7. Звинувачення в негативному впливі якоїсь соціальної групи на суспільство, державу.
8. Заклики не допустити закріплення в регіоні (районі, місті тощо) певних соціальних груп.

М'яка «мова ворожнечі»

1. Створення негативного образу етнічної групи.
2. Згадка назв етнічної групи у принизливому контексті.
3. Твердження про неповноцінність етнічної групи.
4. Твердження про моральні недоліки етнічної групи.
5. Згадка соціальної групи або її представників як таких у принизливому або образливому контексті (приміром, в кримінальній хроніці).
6. Цитування ксенофобських висловлювань або публікація такого типу текстів без відповідного коментаря, що визначає розмежування між думкою інтерв'юованого і позицією автора тексту (журналіста); надання місця в газеті для явної націоналістичної пропаганди без редакційного коментаря або іншої полеміки.

Класифікація М. В. Кроз і Н. А. Ратиной

1. Неправдива ідентифікація: формування і підкріплення негативного етнічного стереотипу, негативного образу нації, раси, релігії і т.п.
2. Неправдива атрибуція: приписування ворожих дій і небезпечних намірів представникам якої-небудь нації, раси, релігії і т.п.
3. «Уявна оборона»: спонування до якихось дій проти певної нації, раси, релігії і т. п.

Класифікація Європейського університету

1. Тексти з відносно м'якою «мовою ворожнечі». Містять ознаки поділу на «МИ-групу» і «ВОНИ-групу». Ці групи протиставляються за рядом ознак, які вважаються постійними і властивими всій групі в цілому. Наприклад, всі росіяни високодуховні. Характеристики «ВОНИ-групи» будуть мати негативний відтінок і навпаки у випадку з «МИ-групою».
2. Тексти з відносно жорсткою «мовою ворожнечі». Разом з поділом на «МИ» і «ВОНИ» містять спонукальні конструкції, які закликають до негативних дій стосовно «ВОНИ-групи».

ЯК ВИЯВИТИ ВИКОРИСТАННЯ «МОВИ ВОРОЖНЕЧЬ»?

Рекомендації EJN (Ethical Journalism Network) – міжнародної коаліції, що об'єднує професійні медіагрупи та організації, які сприяють журналістській діяльності.

На комерційному радіо виділяють наступні чотири типи спотворень:

- фальшиві факти,
- неадекватна аргументація (наприклад, сюди потрапило неправильне представлення позиції опонента),
- розділяюча мова («ми проти них»),
- дегуманізуючі метафори (наприклад, що викликають поняття ворога, криміналу, корупції, зла і под.).

ТЕСТИ НА РОЗПІЗНАННЯ «МОВИ НЕНАВИСТІ» ДЛЯ ЖУРНАЛІСТІВ

Важливі чинники:

- Статус мовця: коли мовою ненависті говорять неpubлічні люди, це може бути проігноровано;
- поширеність промови: приватна бесіда не може завдати такої шкоди, як поширення мови ненависті в медіамейнстрімі;
- цілі промови: хто може стати жертвами такої промови;
- зміст і форма промови: журналіст повинен запитати себе, чи не є ця промова небезпечною;
- економічна, соціальна і політична ситуація: якщо вона напружена, то слід уникати посилення напруженості, можна згадати промову, але без прямих цитат з неї.

Режим доступу: <http://ethicaljournalismnetwork.org/en/contents/hate-speech-a-five-point-test-for-journalists>. Дата доступу: 05.01.2016

ТЕСТИ НА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДЛЯ ЖУРНАЛІСТІВ

Якщо Ви маєте справу з текстом, в якому використовується політична мова ненависті, необхідно не створювати сенсацій. Журналіст, який дотримується етичних норм, повинен запитати:

1. Це сказано не стандартно, але чи гідно висвітлення в ЗМІ? Які наміри промовця? Яким буде вплив публікації? Чи є небезпека розпалювання емоцій і підбурювання до насильства? Чи дійсно промова базується на фактах, а твердження перевірені?

2. Під час збору та редагування суперечливого матеріалу журналістові потрібно уникати поспіху при публікації. Корисно зробити паузу навіть на декілька хвилин, поміркувати над змістом історії й відповісти на питання:

- Чи вдалося нам уникнути кліше і стереотипів?*
- Чи поставили ми всі необхідні й верифікуючі суть справи питання?*
- Чи виявили ми співчуття до нашої аудиторії?*
- Чи були ми стримані у використанні мовних засобів?*
- Не містять звернення до насильства і вуаєризму засоби візуалізації (фото, картинки), що нами використовуються?*
- Чи врахована різноманітність джерел, інтереси меншості?*
- Чи відповідає матеріал стандартам редакційної політики та етичному кодексу?*

3. Останній перегляд і декілька секунд роздумів завжди корисні перед натисненням кнопки «До друку»

- Чи зробили ми свою роботу добре?*
- Чи є хоч тінь сумнівів із приводу матеріалу? Вреїті-реїт, може, порадитися з колегами?*

Режим доступу: <http://ethicaljournalismnetwork.org/assets/docs/018/114/de52912-f230672.pdf>.
Дата доступу: 14.01.2016

ГЛОСАРІЙ РЕКОМЕНДОВАНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТА

Лексема з негативною конотацією	Значення	Рекомендований до вжитку нейтральний відповідник
Америкос	Назва мешканця США	Американець
АТО	Назва на позначення військового конфлікту, що має місце на Сході України	Військовий конфлікт на Сході України
Бандерлоги	Саркастична назва українських націоналістів, переважно західноукраїнського походження	Українські націоналісти
Вага	Збірна назва щодо поняття «ватники»	Люди з пострадянською ментальністю
Ватник	Іронічна назва, вживана здебільшого стосовно малоосвічених, люмпенізованих громадян України з пострадянською ментальністю, прихильників тоталітарної влади	Людина з пострадянською ментальністю
Вишиватники	Саркастична назва фанатично налаштованих ультрапатріотичних громадян України, нездатних повністю адекватно оцінювати ситуацію, через що їх заклики і дії нерідко мають деструктивний характер	Українські ультрапатріоти
Гейропа	Саркастична назва Європи, вживана противниками євроінтеграції України	Європа
Диванна сотня	Іронічна назва користувачів соціальних мереж, які, сидячи вдома перед комп'ютером, закликають до радикальних дій, ухиляючись від власної участі в них	Пасивні прихильники протестного руху

Донбабве	Саркастична назва ДНР	ДНР
Даунбас	Зневажлива назва Донецького регіону, у першу чергу – тієї його частини, що увійшла до складу ДНР	Донбас
Жид	Презирливе називання осіб єврейської національності	Єврей
Жидобандерівець	Зневажлива назва українських патріотів-націоналістів, як євреїв за національністю, так інколи і всіх інших	Українські націоналісти
Зачистка	Назва оперативно-силових заходів із вияву і затримання чи знешкодження осіб, що були звинувачені у протиправній діяльності	Заходи з вияву і затримання чи знешкодження правопорушників
Карателі	Назва на позначення українських військових, вживана переважно прибічниками ЛНР та ДНР	Українські військові
Кацап	Кацап, москаль – зневажливе називання особи російської національності	Росіянин
Колоради	Колоради, рашисти – принизливе найменування проросійських активістів на Україні, що ведуть активну антиукраїнську діяльність	Проросійські активісти
Ліквідувати	Назва на позначення фізичного знищення кого-небудь	Знищити
Луганда	Луганда, Лугандон – саркастичні назви на позначення ЛНР	ЛНР
Лугандон	Див. «Луганда»	ЛНР
Майдануті	Майдануті, майдауни – образливі назви прихильників Євромайдану, Помаранчевої революції	Прихильники Євромайдану, Помаранчевої революції

Майдауни	Див. «майдануті»	Прихильники Євромайдану, Помаранчевої революції
Москаль	Див. «кацап»	Росіянин; рідше – мешканець Москви
Нашисти	Зневажливе найменування членів політичних партій, об'єднань, що мають у своїй назві слово «наш»	Члени партії (об'єднання) «Наш(а) ...»
Піндос	Зневажливе називання особи грецької національності (переважно щодо чорноморських та азовських греків)	Грек
Помаранчеві	Назва переважно із негативною конотацією, вживана щодо прихильників Помаранчевої революції	Прихильники Помаранчевої революції
Правосеки	Зневажливе називання членів організації «Правий сектор»	Члени організації «Правий сектор»
Рашисти	Зневажлива назва російських націоналістів, прихильників ідеї «збирання руських земель»	Російські націоналісти
Свідоміти	Зневажлива назва українських націоналістів, без географічної прив'язки (пор. «бандерлоги»)	Українські націоналісти
Сепари	Сепари, терористи – назви з виразно негативною конотацією на позначення ополченців ЛНР, ДНР	Ополченці ЛНР, ДНР
Терористи	Див. «сепари»	Ополченці ЛНР, ДНР
Тітушки	Збірна назва найманців, які використовувалися українською владою для застосування фізичної сили, участі в масових сутичках, голосування на виборах тощо	Найманці

Тушка	Зневажлива назва депутата Верховної Ради України, що, з мотивів особистої зацікавленості, вийшов з фракції, від якої балотувався до Верховної Ради України	Депутат, який вийшов з фракції
Циган	Назва на позначення особи ромської національності	Ром
Укри	Іронічна назва українців	Українці